

3. nadaljevanje:

Virginio Gayda JUGOSLAVIJA PROTI ITALIJI

(Prevajalec: Ravel Kodrič)

AKCIJE:

Netenje sovraštva in vojščaškega duha

Protiitalijansko gibanje je v Jugoslaviji nastopilo brž po sklenitvi Rapalske pogodbe, s katero se je Italija odrekla pravicam iz Londonskega sporazuma, ki sta ga podpisali tudi Anglija in Francija, ter prepustila Dalmacijo Srbiji. Ta gonja traja vse do danes. Še 10. 11. 1932 se je v Zagrebu protestno zborovanje, ki so ga sklicale oblasti, zaključilo s petjem protiitalijanskih pesmi o Istri: "Predobri Bože!" in "Mladini".

Gonja se je skozi čas odela v tako ali drugačno preobleko, a je bila neprestana in se je vseskozi voljno podrejala beograjskim poveljem. Njena dejavnost je dvojna: **propagandna in teroristična**. Njen namen je: v tujerodnem življu Julijske Benečije netiti nemir, dvom v trdnost italijanskega režima, utvaro o srečnejšem življenju po priključitvi Jugoslaviji; v mejah Jugoslavije netiti prepričanje o hudih ozemlejskih krnitvah in o mučeništvu rojakov čez mejo, ki ga kaže maščevati; razpihovati imperialistične osvajalske težnje sredi srbskega razumništva; poniževati v očeh Slovanov kreposti in nravi Italijanov.

Potem ko je fašizem širokogrudno privolil celo v Pogodbo o prijateljstvu z Jugoslavijo [Rimska pogodba o ozemljiski delitvi območja Reke 1924, op. RK] se je protiitalijanska gonja še bolj razbohotila. Vršičila je v **Orjuninih** izgrelih ob sklenitvi francosko-jugoslovanske prijateljske pogodbe leta 1927 ter leta 1928 v protestih proti ratifikaciji konvencij iz Nettuna [sklenjenih med Italijo in Jugoslavijo 20. julija 1925 v zvezi z izvajanjem Rimske pogodbe iz začetka leta 1924]. Orjunine izgrede je spremljala propagandna dejavnost Jugoslovenske Matice s tiskovinami in demonstrativnimi pohodi. Značilen je bil v tem pogledu leta 1928 pohod od Maribora do Bitole, kjer je prišlo do zmerjanja spomina na italijansko vojsko pri Kobaridu, pri čemer zanemarjajo, da bi brez njenega krvavega odpora bila velika Jugoslavija še vedno le sen in bi Srbija bila nemara danes le mejna krajina neokrnjene Avstrije. Sramotenje italijanske vojske prihaja do izraza celo v zborniku *Jadranska Straža* za leto 1929, glasilu uradne organizacije, ki ji stoji na čelu kot častni predsednik Knez prestolonaslednik, kot dejanski predsednik pa njegov general in zaupnik. V njem pisec Italijane označuje kot narod, ki se ne more

ponašati z eno samo zmago. Zbornik hkrati molči o odločilni pomoči italijanske vojske umikajoči se srbski vojski na obalah Albanije od 22. 11. 1915 do 4. 3. 1916.

1930: Nov akcijski načrt

Leta 1930 se je po uvedbi diktature [6. jan. 1929] gonja še stopnjevala v središčno zasnovano in usklajeno akcijo. Beograd je po eni strani začel zgrinjati v obmejni prostor na Hrvaškem in v Sloveniji najbolj bojevite iredentistične organizacije, po drugi pa primorske priseljence pršiti po najbolj oddaljenih pokrajinah Jugoslavije, da bi v njih netili tamkajšnjemu prebilastvu sicer tujega sovražnega duha proti Italiji. Žarišča protiitalijanske gonje so **Ljubljana**, **Zagreb** in **Split**. Ljubljana je središče Orjune, zemljepisno pa najbližja meji. Dolga leta ji je županoval beograjski zaupnik **dr. Dinko Puc**, edini jugoslovanski župan, ki je sklical žalno sejo občinskega sveta za morilcem Gortanom. Split je najpomembnejše dalmatinsko mesto, središče delovanja Jadranske Straže. Županoval ji je in ji zdaj banuje **dr. Ivo Tartaglia**. V svojih Spominih (*Uspomene*, 1929) je zapisal, da sta predmet njegovega najhujšega sovraštva Italija in Italijani. Zagreb je zbirališče pribežnikov iz Istre, obenem pa Beogradu nasprotna postojanka v sporu med Srbi in Hrvati. Tu je na povelje vlade nastal delavski sindikat, ki ga vodi policijski konfident **Stevo Večerinac** in ima nalogo, da prireja protiitalijanske poulične izgrede. Tako je bilo na primer nasilno protiitalijansko in protimadžarsko razgrajanje in uničevanje italijanskih trgovin v Zagrebu 20. februarja 1931.

Narodna Odbrana je priredila niz zborovanj ob "Dnevu Istre". Eno večjih je bilo 9. maja 1930 v Bjelovarju. Prav tako maja je v Beogradu potekal teden "Julijske Krajine" s prvo njej posvečeno razstavo. Predsedniku razstave **dr. [Ivanu Mariji] Čoku** je splitski odbor **Jugoslovenske matice** ob tej priložnosti poslal ganljivo poslanico. Posebna brošura z naslovom »*Juljska Krajina*« izraža ozemeljske terjatve nad nekdanjo Goriško-gradišćansko grofijo, nad Trstom z okolico, Istro, Idrijo, Trbižem in Reko. Niz protiitalijanskih nastopov se je zvrstil tudi na rojstni dan kralja Aleksandra 17. decembra 1930. V Banjaluki so srednješolci vpričo nepremične policije vzklikali "Smrt Italiji!" ter "Naj živi Francija!"

1931-32: Nadaljevanje

Leto 1931 ne beleži nikakršnega premirja v gonji. Prednjačijo **Mlada Jugoslavija**, Jadranska Straža in **Sokol**, sredi množice pa ne manjkajo nikoli kraljevi zastopniki ter predstavniki vojnega ministrstva in mornarice, bani in župani. V Kastavu [mestecu v Istri severno od Reke, op. RK] je [24. maja 1931, op. RK] bil odkrit [3,5 metrov visok Meštrovicëv, op. RK] spomenik **kralju Petru I. Karadorđeviću**. Navzoči so bili poleg zastopnika kralja in prestolonaslednika Petra tudi podpredsednik Sokola **Panuković** in **polkovnik Despot Damjanović** [prvi načelnik vojaško-obveščevalnega centra v Sušaku; sledili so mu **polkovnik Luka Jestrović**, julija 1937 **major Dragutin Slekovec** ter maja 1940 **stotnik Savo Janković**, op. RK]. Slavnostni govornik je bil profesor **Vjekoslav Spinčić**. Na podobno vižo so bile ubrane manifestacije v Sisku ter v Skopju, Velesu, Kavadaju, Strumici, Đevđeliji, Valandovem, Negotinu na jugu Srbije, daleč stran od

Italije, pod vodstvom bana Vardarske banovine **Živojina Lazića**. 29. maja je 600 izletnikov Jadranske Straže na poti iz Skopja prevzelo v Sarajevu od tamkajšnjega tajnika organizacije zastavo skopske izpostave, da bi jo poneslo na jugoslovansko križarko, zasidrano v Boki Kotorski. Ob tej priložnosti je tajnik **Nikšić** dejal, da je Jadran "naš in samo naš". Ta trditev je sploh stalen refren propagande Jadranske Straže. Odjeknil je tudi 10. decembra na prireditvi Jadranske Straže v sarajevskem Grand Hotelu **Jevtić** ob navzočnosti divizijskega poveljnika **generala Stanisavljevića** ter poveljnika divizijske artilerijske brigade **generala Jovanovića**. Ognjevit govor je proti Italiji imel predsednik tamkajšnjega odseka Jadranske Straže **odv. Divac**, po mestnih ulicah pa je krožila simbolna jadrnica z imenom Zadar, ki jo je na jadrju krasil napis: "*Istra, Pula, Trst, Rijeka, Gorica! Čuvajte nam naše more!*" Obenem je steklo rupenje beneških levov - junija 1931 na Krku, decembra 1932 v Trogirju - in se vleče vse do danes, januarja 1933.

Od radijskih oddaj do pesmi

V protiitalijansko gonjo so vpregli tudi film: ko je beograjski **Artistic Film** izdelal film "*Za čast Domovine*" in z dobršno mero domišljije opisal srbske vojne podvige, so bile omenjene tuje zavezniške čete: francoske, angleške in celo ameriške. Le o italijanskih ni bilo ne duha ne sluha.

Radijo ne zaostaja: 20. decembra 1929 je **zagrebška** radijska postaja predvajala predavanje društva **Istra**, ki je hujskalo tujerodce v Istri k vstaji. **Ljubljanska** radijska postaja se je izurila v širjenju lažnih vesti proti Italiji; tako si je novembra 1930 izmislila izbruh revolucije v Torinu. 23. januarja 1931 je **beograjska** postaja predvajala fašistično himno in jo prekinjala z zasmehovalnimi in žaljivimi vrinki v srbsčini. Tisk je prav tako silovito vprežen v gonjo, od časnikov do knjig. Tako je na primer leta 1925 srbski **general Daskalović** v knjigi z naslovom "*Kobarid*" tamkajšnji vojaški preboj označil kot "jugoslovansko zmago". V Ljubljani je izšla knjiga "*Poglejmo v Beneško Slovenijo*": ozemeljske zahteve je prignala vse do praga mesta Viden. V Sušaku je izšla knjiga z naslovom "*Bez doma*" o domnevem nasilju Italijanov v tistih predelih Dalmacije, ki jih je Italija odstopila Jugoslaviji. V njej je najti trditev, ki enači Rapallo z novodobnim Kosovim poljem. Da ne govorimo o *Istarskem listu* in o *Ženskem svetu*, ki ju tihotapijo čez mejo v Italijo. Po sledovih te požigalniške literature se **vrivajo teroristi, ki namesto besed sejejo bombe in kri**.

[Sledi 4. nadaljevanje: Terorizem]